

Patnáctý sjezd Komunistické strany Československa a úkoly pedagogické vědy

I.

XV. sjezd Komunistické strany Československa představuje v životě a práci naší socialistické společnosti událost historického významu. Je bilancí úspěšného plnění usnesení XIV. sjezdu strany a zároveň ukazuje reálné cesty dalšího budování rozvinuté socialistické společnosti v naší zemi.

Ve zprávě o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a o dalších úkolech strany, přednesené dne 12. dubna 1976 na XV. sjezdu KSČ generálním tajemníkem strany a prezidentem republiky soudruhem G. Husákem, se charakterizuje období po XIV. sjezdu KSČ jako »období velkého politického a ideového zápasu o upevnění socialistického vědomí lidu, o výchovu socialistického člověka, o upevnění a rozvíjení všech základních hodnot socialismu, o nerozborné přátelství a spojenectví se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy«. ¹⁾ Dosažené výsledky hospodářské a sociální politiky charakterizují podle zmíněné zprávy uplynulých pět let jako nejúspěšnější v historii budování socialismu v našem státě. Vzrostla politická a ideová vyspělost dělnické třídy, prohloubila se její vedoucí úloha ve společnosti a zároveň i sepětí dělnické třídy s družstevním rolnictvem a inteligencí. V praxi se realizovaly leninské principy národnostní politiky. Upevňovala se a rozvíjela socialistická demokracie. Dobrých výsledků se dosáhlo i v oblasti školství, vědy a kultury. Upevnil se socialistický charakter naší školy, její výchovná funkce a spojení s potřebami společnosti. Aniž se opomíjí její dosud trvající nedostatky v zápase o socialistické vědomí člověka, lze odpovědně říci, že vliv myšlenek socialismu, marxisticko-leninské ideologie v naší společnosti zesílil. Při plnění všech úkolů, které vytyčil XIV. sjezd KSČ, se neztrácela ze zřetele nutnost chránit pokojnou práci a život lidu,

¹⁾ Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a další úkoly strany. Rudé právo, 13. 4. 1976, s. 3.

jeho revoluční vymoženosti, bezpečnost a suverenitu našeho státu. Vycházelo se ze zásady, že všestranný rozvoj socialistického Československa je nerozlučně spojen s upevňováním síly a jednoty socialistického společenství, a největší pozornost se věnovala prohlubování přátelství a všestranné spolupráce se Sovětským svazem, který je naším nejvěrnějším přítelem a nejspolehlivějším spojencem, zárukou naší bezpečnosti, mírové práce a šťastné budoucnosti. V uplynulém období se upevnila Komunistická strana Československa a posílila se její vedoucí úloha.²⁾

Ve zprávě o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a o dalších úkolech strany se rozvíjí na základech, které byly v uplynulém pětiletém období vytvořeny, program dalšího rozvoje socialistické společnosti. Spolu se Směrnicemi pro hospodářský a sociální rozvoj ČSSR v letech 1976—1980 se formulují především základní úkoly a cíle hospodářské a sociální politiky. Obdobně, jako to učinil XXV. sjezd KSSS, charakterizuje se šestá pětiletka jako pětiletka vyšší efektivity, produktivity a kvality práce, a to ve výrobní i nevýrobní oblasti. Počítá se s dalším růstem osobní spotřeby o 23—25 %, s růstem společenské spotřeby o 38 %, s rozvojem bytové výstavby atd. Předpokládá se, že v šesté pětiletce vzroste význam vědeckotechnického pokroku jako hlavního faktoru zvyšování efektivity společenské práce. Přitom se má zvládnout celý cyklus výzkum — vývoj — výroba — užití. Zásadní pozornost se věnuje základnímu výzkumu. I zde stěžejním požadavkem zůstává efektivnost, těsnější spojení s potřebami praxe. To ovšem předpokládá, že se kapacity základního výzkumu soustředí na rozhodující perspektivní obory, a že se zabezpečí předstih vědy a techniky před výrobou. Jde zejména o vývoj nových energetických zdrojů a materiálů, o zajištění výživy obyvatelstva, o boj proti chorobám, o ochranu životního prostředí, o komplex problémů spojených s dalším rozvojem společnosti.³⁾ Zdůrazňuje se, že účinnost vědeckého poznání a uplatňování jeho závěrů v praxi stále více závisí na vzájemném propojení společenských, přírodních a technických věd, na komplexnosti teoretického přístupu, na těsné spolupráci a vzájemném obohacování základního a aplikovaného výzkumu, přičemž přehnaný resortismus v této oblasti poškozuje společnost, ochuzuje vědu a snižuje její vliv a autoritu.⁴⁾

Hlavní náplní vědeckého výzkumu ve společenských vědách má být výstavba socialistické a komunistické společnosti. Jde o otázky rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů, změn v charakteru práce v podmínkách vědeckotechnického pokroku, zvyšování efektivity výroby a zdokonalování jejího řízení, otázky odměňování. Zásadní význam má zkoumání otázek vývoje a změn třídní a sociální struktury naší společnosti, prohlubování státnosti, zdokonalování našeho politického systému a rozvoje socialistické demokracie. Je to dále celý komplex formování socialistického člověka, způsob jeho života, rozvoje a sbližování našich národů a celý souhrn témat vztahujících se k ideologickému zápasu dvou systémů — socialismu a kapitalismu. Významným předmětem teoretického zkoumání jsou otázky světového revolučního procesu, jednoty socialistického

²⁾ Tamtéž.

³⁾ Tamtéž, s. 4.

⁴⁾ Tamtéž, s. 6.

společenství, rozvíjení procesu integrace a politiky mírového soužití, otázky strany, prohlubování její vedoucí úlohy, její dějiny.⁵⁾

Ve Zprávě o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a o dalších úkolech strany se dále ukládají další konkrétní úkoly. Jde o to, zdokonalit řízení národního hospodářství, dále prohlubovat vedoucí úlohu dělnické třídy, jednotu lidu a našich národů, socialistickou demokracii a práci státních orgánů, vnitřní činnost strany a její vedoucí úlohu ve společnosti, její ideově výchovnou činnost, upevňovat vztahy mezi socialistickými zeměmi, prosazovat mírové soužití a přispívat k jednotě mezinárodního komunistického hnutí a prohlubování vzájemných vztahů s osvobozenými národy.

Velká pozornost se věnuje školství, sdělovacím prostředkům a umění. Konstatuje se, že významné místo ve výchově má naše socialistická škola a že se zvýšila celková úroveň práce škol a došlo k podstatnému zkvalitnění přípravy mladé generace na všech stupních a typech škol. Připomíná se usnesení XIV. sjezdu KSČ a červencové zasedání ÚV KSČ z roku 1973 navazující na tento sjezd, které stanovilo jako »perspektivní cíl dosáhnout, aby většina naší mladé generace získala v učňovských, odborných a všeobecně vzdělávacích školách úplné střední vzdělání«. Současně bylo rozhodnuto uskutečňovat tento úkol postupně a uvážlivě.⁶⁾ Ke splnění tohoto záměru se mají vytvářet příznivé předpoklady. Jde o úspěšný rozvoj naší společnosti, o posilování materiálně technické základny a kádrové zabezpečení našeho školství. Mají se také uskutečnit některé změny ve školské soustavě, v obsahu výuky a v metodách a formách výchovně vzdělávací práce na školách všech stupňů. Návrhy těchto změn se experimentálně ověřují v praxi. Dále se zdůrazňuje socialistická výchova mládeže, pěstování jejích vysokých mravních kvalit, socialistického vlastenectví a internacionalismu. Sjezd se obrací na učitele, vychovatele a mistry odborné výchovy, aby vložili do výchovného působení veškerý svůj um i srdce.⁷⁾

Ve Směrnících pro hospodářský a sociální rozvoj ČSSR v letech 1976 až 1980 se ukládá důrazněji uplatňovat a rychleji uvádět výsledky vědy a techniky do praxe. Hlavním úkolem vědy je prohlubovat poznání zejména v těch oborech, kde vědecké poznatky otevírají možnost pro řešení perspektivních problémů spojených s budováním rozvinuté socialistické společnosti. Přitom se má intenzivně využívat možnosti postupné integrace socialistické vědy.⁸⁾ Rozsáhlé úkoly jsou uloženy školství, které má v souladu s potřebami rozvinuté socialistické společnosti vytvářet předpoklady pro další zvyšování úrovně vzdělání a pro zdokonalování přípravy kvalifikovaných pracovníků. Má se posilovat všeobecně vzdělávací a polytechnický charakter škol, podstatně zlepšovat odborná orientace mládeže a její výchova k volbě povolání, nadále zvyšovat úroveň pedagogické a politickovýchovné práce ve školách všech stupňů, do vyučovacího procesu aktivněji zavádět technické prostředky a nové metody vyučování. Směrnice dále ukládají zabezpečit podmínky pro výchovu na-

⁵⁾ Tamtéž.

⁶⁾ Tamtéž, s. 7.

⁷⁾ Tamtéž.

⁸⁾ Směrnice pro hospodářský a sociální rozvoj ČSSR v letech 1976—1980. Příloha Rudého práva z 21. 4. 1976, s. 5.

stupujících početnějších populačních ročníků mládeže, rozšířit síť a kapacitu mateřských škol, soustavně zvyšovat kvalifikační úroveň pracujících, dále rozšiřovat učební obory s maturitou, zvyšovat počty studentů na středních a vysokých školách, podporovat rozvoj středních škol pro pracující, zejména pro dělnickou a rolnickou mládež, zvyšovat počet studujících na vysokých školách při zaměstnání a vytvářet podmínky pro rozvoj postgraduálního studia atd.⁹⁾ Konkrétní úkoly ukládá sjezd i hromadným sdělovacím prostředkům a umění, v němž se do popředí dostávají aktuální otázky současnosti, zápas pracujícího člověka za socialismus, pokrok a mír.

II.

To je několik hlavních myšlenek z jednání XV. sjezdu KSČ. Má-li pedagogická věda správně a kvalitně rozpracovat sjezdová usnesení a zaměřit práci v oblasti pedagogické vědy správným směrem, bude prospěšné nejprve formulovat některé zásadní přístupy k bohatství podnětů a úkolů, které sjezd formuloval.

Pro vědecké pracovníky v oblasti společenských věd, a tedy i pedagogiky, je důležité promýšlet a realizovat správný vztah marxistických společenských věd a politiky komunistické strany v socialistické společnosti, který vyvěrá z objektivního přístupu ke společenskovědnímu poznání. Podstatu společenských jevů, které jsou velmi komplexní, složité a měnlivé, lze poznávat jediné při důsledném uskutečňování principu jednoty teorie a praxe, v procesu řízení a usměrňování společenských procesů na základě dosavadního poznání, jeho ověřování a dalšího rozvíjení v procesu praktické činnosti. Je známo, že subjektem rozvoje socialistické teorie a praxe nemůže být jednotlivec, ale v socialistické společnosti jediné strana dělnické třídy. Podle V. Filkorna, J. Poulíka a R. Richty se tato strana, která řídí poznání a přetváření skutečnosti, setkává s celým komplexem jeho souvislostí a je proto vlastním subjektem rozvoje socialistické teorie a praxe. Jednotlivci tvoří pouze články, součásti tohoto procesu a jejich samostatný kritický přístup je umožňován právě tím, že sami sebe považují za součást poznávací a praktické činnosti strany.¹⁰⁾ Proto strana musí cílevědomě řídit rozvoj společenských věd, který by stále udržoval celou tuto oblast na úrovni marxisticko-leninských principů, který by umožnil včas (tj. s předstihem) a hluboce vědecky odpovídat na nově se vynořující otázky společenského vývoje, který by systematicky vedl kritické úsilí společenských věd v boji proti buržoazní ideologii.¹¹⁾

Pro správné rozpracování sjezdových usnesení v oblasti pedagogiky je třeba zdůraznit také tu skutečnost, že komunistická výchova a vzdělávání souvisejí určitým způsobem se všemi oblastmi společenské praxe, o nichž sjezd jednal. Tyto souvislosti musíme ovšem správně chápat ve vztahu k politice komunistické strany, která řídí a usměrňuje veškerou činnost ve společnosti, čímž

⁹⁾ Tamtéž, s. 14.

¹⁰⁾ Filkorn, V., Poulík, J., a Richta, R.: *Stranický přístup*. Rudé právo 5. 5. 1971, s. 3.

¹¹⁾ Tamtéž.

vytváří podmínky pro všestranné a harmonické utváření všech členů socialistické společnosti. Avšak v souladu s touto činností strany komunistická výchova a vzdělávání svým cílevědomým působením velmi významně přispívají ke všestrannému a harmonickému rozvoji každého jednotlivce. Pasáže o vědě, o školství, výchově a vzdělávání ve sjezdových dokumentech obsahují samozřejmě přímo koncentrované hlavní a nejdůležitější úkoly, avšak jejich správné pojetí a realizace jsou možné jedině s oporou o bohatství myšlenek obsažených v usnesení sjezdu a vztahujících se ke všem oblastem společenské praxe v naší společnosti.

Vezměme si například úkol zvyšovat efektivitu, produktivitu a kvalitu veškeré práce ve společnosti. Z toho vyplývá potřeba znovu a mnohem cílevědoměji a efektivněji se zabývat v pedagogické teorii a praxi takovými problémy, jako je studium základů věd, polytechnické vzdělání, pracovní výchova, odborná orientace, profesijní příprava atd. Nebo problém dalšího prohlubování socialistické demokracie. Kde jinde se kladou základy pro řešení tohoto nesmírně náročného problému nežli právě v kolektivní výchově ve škole, v Pionýrské organizaci SSM, ve Svazu socialistické mládeže? Pedagogická teorie a praxe je této výchově ještě mnoho dlužna a chce-li pomoci v souladu s dokumenty XV. sjezdu KSČ správně rozpracovat úkoly stanovené pro školství, výchovu a vzdělání, nemůže uведенé a další otázky nezačlenit do programů pedagogického výzkumu, nepřihlížet k nim, zatlačovat je do pozadí. Nebo uvažujeme o úkolu dále zvyšovat životní úroveň všeho lidu, zajistit růst osobní spotřeby o 23—25 %. Je známo, a upozornil na to i XXV. sjezd KSSS, že růst materiálních možností lidí může vést k recidivám měšťácké a maloburžoazní psychologie, jestliže tento růst není zároveň a neustále provázen zvyšováním ideově mravní a kulturní úrovně všeho lidu. Jestliže tedy přistupujeme k rozpracování úkolů, které pro oblast pedagogiky vyplývají z XV. sjezdu KSČ, musíme vycházet nikoli z jednotlivých myšlenek formulovaných sjezdem, ale ze všech dokumentů sjezdu v jejich celku a jednotě a vzájemných souvislostech.

Je známo, že v budování socialismu v jednotlivých zemích existují společné obecné zákonitosti, které se specifickým způsobem projevují ve specifických podmínkách té které země. Nedbat těchto obecných zákonitostí a zároveň nepřihlížet ke specifickým podmínkám budování socialismu v jednotlivých zemích znamená scházet ze správné cesty vytváření socialistické společnosti. Proto je tak důležité studovat dokumenty jednotlivých sjezdů komunistických stran socialistických zemí ve vzájemné konfrontaci myšlenek, které přinášejí, sledovat, co je společné a co je specifické, a obohacovat na tomto základě myšlení a praxi ve vlastní zemi a napomáhat socialistické integraci ve všech oblastech společenské činnosti, a tedy i ve vědě. Zvláště důležité je pečlivě studovat dokumenty sjezdu první země socialismu, která nashromáždila veliké bohatství v teorii a praxi budování socialismu a komunismu.

Usnesení XXV. sjezdu KSSS představují grandiózní program budování vyspělé socialistické společnosti, program mírového soužití a spolupráce všech národů a států světa. Vytýčují závažné úkoly v oblasti národního hospodářství a sociální politiky, vědy, umění, školství, ideologické činnosti atd. Všemi těmito úkoly proniká idea starostlivé péče o člověka, o jeho všestranný a harmonický rozvoj. Přitom se prozíravě ukazuje na

souvislosti mezi růstem hmotné životní úrovně sovětského člověka a jeho celkovým životním stylem. Doslovně se zde uvádí, že bude »třeba, aby růst materiálních možností byl neustále provázen zvyšováním ideové mravní a kulturní úrovně lidu. Jinak bychom se mohli setkat s recidivami měšťácké a maloburžoazní psychologie. To nesmíme ztrácet ze zřetele.«¹²⁾

V oblasti národního hospodářství se klade důraz na rychlý růst produktivity práce a podstatné zvýšení efektivnosti veškeré společenské výroby. Nová pětiletka je proto nazývána pětiletkou efektivnosti a kvality.¹³⁾ Tyto úkoly a samozřejmě úkoly v oblasti vědy, umění, ideologické činnosti atd. mají nutně svůj odraz v celém systému komunistické výchovy. Komunistická výchova předpokládá podle sjezdové zprávy přednesené s. L. I. Brežněvem neustále zdokonalovat systém všeobecného školství a odborné přípravy, přičemž se zvláštní důraz klade na střední školy. Důležité je naučit se samostatně doplňovat vědomosti, umět se orientovat v rychlém narůstání vědeckých a politických informací. Bude třeba zlepšit průpravu učitelů i uvést metody vyučování do souladu s požadavky praxe a vybavit školy moderními učebními pomůckami včetně názorných. Ukládá se rozvíjet ekonomické vzdělání pracujících. Významné místo se uděluje úkolům mravní výchovy.¹⁴⁾

Základní myšlenky formulované ve sjezdové zprávě o školství, výchově a vzdělávání dále rozvíjí a konkretizuje diskusní příspěvek M. A. Prokofjeva, ministra školství Sovětského svazu, přednesený na XXV. sjezdu KSSS.

Předně zde uvádí, že byl v podstatě splněn úkol XXIV. sjezdu KSSS o přechodu k všeobecnému střednímu vzdělání dorůstajícího pokolení. Přes 96 % mladých lidí, kteří v r. 1975 ukončili osmiletou školu, se učí v různých středních školách. V roce 1976 se očekává, že asi 90 % chlapců a dívek, kteří před 10–11 lety začali prvním ročníkem, půjde do života s úplným středoškolským vzděláním.

Za druhé je velmi závažná myšlenka formulovaná v tomto diskusním příspěvku o možnostech rozvoje člověka v socialistické společnosti. Podle diskutujícího realizace všeobecného středního vzdělání mládeže v praxi ukázala nevědeckost tvrzení o množství údajně dědičných omezení v rozvoji intelektu člověka — tvrzení, s kterým operuje buržoazní společnost při prosazování třídní politiky ve vzdělání ve prospěch vládnoucí elity. Sovětská věda proti tomuto pavědeckému tvrzení postavila jediné správnou marxistickou tezi o neomezených možnostech rozvoje člověka v příznivých sociálních podmínkách. A právě tato teze se realizuje v Sovětském svazu.

Za třetí se zdůrazňuje úkol nepřetržitě zdokonalovat systém vzdělání. V tom má významné místo zdokonalování obsahu vzdělání, aby bylo vždy a ve všem komunistické, aby zahrnovalo základy věd. S mládeží je třeba pracovat tak, aby si tyto základy důkladně osvojila, aby získala návyk soustavné práce s knihou, aby byla zapálena pro neustálé obohacování

¹²⁾ Zpráva ÚV KSSS a další úkoly strany ve vnitřní a zahraniční politice, přednesené generálním tajemníkem ÚV KSSS s. L. I. Brežněvem. In: XXV. sjezd KSSS, Svoboda 1976, s. 71.

¹³⁾ Tamtéž, s. 40–41.

¹⁴⁾ Tamtéž, s. 70–71.

a rozšiřování svých vědomostí. To ovšem předpokládá zdokonalovat metody pedagogické práce a maximálně využívat těch, které především ovlivňují rozvoj myšlenkové činnosti.

Za čtvrté se vyzdvihuje úkol dále zlepšovat pracovní výchovu a profesionální orientaci žáků a rozvíjet v tomto směru mimo jiné takové formy práce, které se osvědčují (práce v žákovských zemědělských brigádách, v meziškolních kombinátech pracovního vyučování, v prázdninových brigádách aj.).

Za páté se upozorňuje na nutnost dále zdokonalovat vesnickou školu, provádět potřebnou kontrolu usnesení přijatých k této otázce, zlepšit plnění plánu výstavby školních internátů, domů pro učitele atd.

Za šesté se pojednává o mravní výchově. Charakterizuje se jako ta oblast lidské činnosti, v níž nelze připustit žádné nedostatky.

Za sedmé se konstatuje, že výchovných výsledků se nedosahuje automaticky, ale že výchova vyžaduje cílevědomé působení školy a rodiny v podmínkách široké podpory celé společnosti, organizací Pionýra a Komсомолu.

Konečně za osmé se ukládá kvantitativně rozšiřovat a kvalitativně zdokonalovat studium při zaměstnání, které při značných dosažených úspěších ještě nevyčerpalo všechny možnosti.¹⁵⁾

V úvodníku časopisu Sovetskaja pedagogika se píše, že se úkoly postavené před sovětskou vědu, zvláště pak před společenské vědy, plně vztahují k pedagogické vědě, ukazují základní směr jejího rozvoje. Prohloubení výzkumů zákonitostí rozvoje společnosti nevyhnutelně předpokládá hluboké studium výchovy jako společenského jevu, úlohy vědy v utváření komunistického světového názoru pracujících, pokus o vytvoření zásadně nového světového názoru pracujících, pokus o vytvoření zásadně nového socialistického systému lidového vzdělání, ale také další rozpracování marxisticko-leninské pedagogické teorie. Rozpracování teorie utváření nového člověka je úkolem všech věd o člověku a především věd psychologicko-pedagogických. Organickou součástí prognózování sociálně ekonomických procesů je výzkum cest rozvoje systému lidového vzdělání, typů všeobecně vzdělávací školy, obsahu a metod vzdělání a výchovy.

Podle tohoto úvodníku plán nejdůležitějších výzkumů Akademie pedagogických věd SSSR na desátou pětiletku zahrnuje všechny uvedené problémy. V základním výzkumu jde o široký komplexní výzkum utváření komunistického světového názoru mládeže; tento výzkum začíná zaujímat ústřední místo, mít úlohu kardinální otázky, sjednocující všechny ostatní problémy. Při korektuře pětiletého plánu bude nyní nutné včlenit do něho jako všeprostupující problém utváření nového člověka a prognózování rozvoje lidového vzdělání v jeho celku i v jeho částech. Při velkém důrazu na základní výzkum nelze ovšem oslabovat aplikovaný výzkum. Jde o další zdokonalování všeobecného středního vzdělání, zvýšení úrovně výchovně vzdělávací práce na střední škole, posílení profesionální orientace mládeže. Zvláště důležitý je úkol zajistit vysokou kvalifikaci dělníků ve středních odborných učilištích. Pozornost se musí věnovat rozpracování a zavádění nových metod vyučování.

¹⁵⁾ Projev s. M. A. Prokofjeva, ministra školství SSSR, na XXV. sjezdu KSSS. Učitel'skaja gazeta 6. 3. 1976, č. 28.

Při zpřesnění plánu vědeckovýzkumných prací z hlediska nových úkolů desáté pětiletky bude třeba rozšířit řešení problematiky profesionální orientace žáků, mít na zřeteli přípravu pomůcek a doporučení pro všechny školy (nikoli jen pro experimentální), posílit rozpracování otázek výchovy na školách, systému profesionálního technického vzdělání.

Pokud se týká pedagogické vědy samotné, je nutno uvažovat o zdokonalení organizace a plánování vědeckých výzkumů, o řízení vědy. Zvláště důležité je analyzovat reálnost plánu, zajištění kádry, možnosti vydání plánovaných monografií a sborníků. Důležité bude zajistit další zdokonalení forem spojení vědy s praxí, urychlení uvádění výsledků vědeckých výzkumů do praxe. Tento problém se může a musí stát předmětem samostatných výzkumů jak v teoretickém, tak v konkrétně praktickém směru.¹⁶⁾

Z dokumentů XXV. sjezdu KSSS je zřejmé, jak významné místo zaujímá v plánu na desátou pětiletku sám člověk, péče o zvyšování jeho sociální a kulturní úrovně, o jeho všestranný a harmonický rozvoj. Nejinak je tomu i v plánu přijatém na XV. sjezdu KSČ.

Nelze samozřejmě neuvést, že při rozpracovávání úkolů stanovených pro oblast školství, výchovy a vzdělání a pedagogické vědy XV. sjezdem KSČ bude dále nutno pečlivě a kriticky analyzovat dosazený stav v této oblasti, posoudit pozitivní i negativní tendence v jejím vývoji, stávající i potřebné podmínky a vytvářet tak plán na reálných základech s přihledem na optimální možnosti jeho realizace.

III.

XV. sjezd KSČ podobně jako XXV. sjezd KSSS vytyčuje před marxistickou pedagogikou závažné úkoly, a tím zároveň určuje směr jejího dalšího rozvoje. Tyto úkoly posuzujeme především z hlediska sjezdových dokumentů v jejich celku, přičemž se samozřejmě orientujeme na pasáže o vědě, o výchově a vzdělání. Zároveň bereme v úvahu usnesení ÚV KSČ z července 1973, usnesení předsednictva ÚV KSČ o společenských vědách z r. 1974, plán výzkumu na šestou pětiletku, základní tendence v rozvoji pedagogického výzkumu v socialistických zemích, zvláště v Sovětském svazu, smluvně zajištěné řešení některých problémů v programu socialistické dělby práce a konečně výsledky a zkušenosti z plnění plánu pedagogického výzkumu v páté pětiletce.

V minulých letech se u nás osvědčila praxe plánování a provádění základního a aplikovaného pedagogického výzkumu. V diskusích vědeckých pedagogických pracovníků se někdy hovoří o tom, je-li v oblasti pedagogických věd účelné rozlišovat základní a aplikovaný výzkum, v čem je jejich specifikum, hranice, vzájemné souvislosti a návaznost. Přes některé nejasnosti v těchto otázkách se základní a aplikovaný výzkum úspěšně rozvíjejí a lze předpokládat, že se budou v budoucnosti stále více vzájemně ovlivňovat.

Podle sjezdových dokumentů má se základní výzkum soustředit na rozhodující perspektivní obory a zajistit předstih vědeckého pozná-

¹⁶⁾ Novyje programnyje dokumenty partii i zadači pedagogičeskoj nauki. Sovetskaja pedagogika, 1976, 3, s. 3—6.

ní před praxí. Ve složitém komplexu utváření člověka v socialistické společnosti jsou nesporně oblasti, jejichž řešení má pro pedagogickou teorii a praxi klíčový význam a jež je možné řešit jedině na základě širokých komplexních výzkumů dlouhodobější povahy.

Výzkumy tohoto charakteru by měl zahrnovat především státní plán badatelského výzkumu. Pro šestou pětiletku byly do něho zařazeny tyto hlavní úkoly:

VIII-1-9 Sociální vývoj dětí a mládeže ve vyspělé socialistické společnosti, rozvoj sociální aktivity mladé generace, zvyšování efektivnosti její výchovy (Pedagogická fakulta KU v Praze);

VIII-2-13 Vědeckotechnická revoluce a přeměny ve vzdělávání (Výpočetní technika ve vzdělávacím systému) (Pedagogická fakulta KU v Praze);

VIII-6-11 Kritika buržoazních a revizionistických směrů v pedagogice a psychologii (Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV);

VIII-5-3 Vývojové a sociální aspekty komunistické výchovy v podmínkách socialistické společnosti (Ústav experimentální pedagogiky SAV);

VIII-5-4 Soustava celoživotní komunistické výchovy a vzdělání v CSSR (Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV).

Značně komplexní charakter má hlavní úkol VIII-5-4 Soustava celoživotní komunistické výchovy a vzdělání v ČSSR, navazující na výzkumné práce k této problematice v páté pětiletce. Obsahuje tyto výzkumné problémy: základy teorie soustavy celoživotní komunistické výchovy a vzdělávání; modely perspektivního systému vzdělávání v socialistické společnosti (modely vyučování vybraným vyučovacím předmětům, model výchovy dělnického dorostu, model polytechnického vzdělání a pracovní výchovy, model kolektivní výchovy a model řízení školy a výchovně vzdělávacího procesu); výchova k vědeckému světovému názoru, její vlastnosti a vztahy k ostatním komponentám komunistické výchovy a vzdělávání; vzdělávání a komunistická výchova dospělých, jejich vlastnosti a vztahy ke vzdělávání mládeže (základy pedagogiky dospělých); základ socialistické školy, řízení jeho rozvoje a metody výzkumu; učitelé a žáci, utváření jejich vztahů a vlastností v socialistické škole.¹⁷⁾

Všechny uvedené hlavní úkoly jsou nesporně společensky cenné a významné a bude třeba je v šesté pětiletce kvalitně plnit. Některé z nich však mají nepochybně důležité postavení v základním výzkumu. Jde v první řadě o komplexní výzkum výchovy k vědeckému světovému názoru v jejích souvislostech a se vzděláváním, s výchovou mravní, pracovní atd. Významný je i výzkum soustavy celoživotního vzdělávání v socialistické společnosti pojatý tak, aby umožňoval zpracovávat vědecky zdůvodněné prognózy rozvoje této soustavy. První výzkum je pojat do programu socialistické dělby práce; z československé strany se vyvíjí iniciativa, aby do tohoto programu byl postupně zahrnut i úkol druhý.

Ve státním plánu badatelského výzkumu se souběžně s teoretickými problémy rozpracovává i metodologie marxistické pedagogiky. Sleduje se cílevědomější a důslednější uplatňování obecné metodologie vědy — marxismu-leninismu — v pedagogickém výzkumu, ale

¹⁷⁾ Návrh státního plánu badatelského výzkumu v oblasti pedagogických věd. ČSAV 1975.

i rozvíjení speciální metodologie pedagogiky, použití a ověřování nových metodických přístupů a metod, zvláště ve spojitosti s rozvojem příbuzných i vzdálenějších vědních oborů. V páté pětiletce se rozpracovávaly na základech marxismu-leninismu a s oporou o sovětskou pedagogiku např. obecné metody pedagogické prognostiky (strukturně systémový přístup) i její metody speciální (modelování aj.). Bude nepochybně prospěšné pokračovat v této práci, aniž by se ovšem podceňovaly dosavadní osvědčené metody pedagogického výzkumu a aniž by se podlehl o módní přeceňování nových metodických přístupů a metod. Řešení složitých a komplexních pedagogických problémů se však bez soustavné péče o obohacení a prohloubení metodologie marxistické pedagogiky neobejde a také další rozvoj pedagogiky je do určité míry závislý na úsilí v tomto směru.

Další rozvoj marxistické pedagogiky, řešení základních teoretických a metodologických otázek, je možný jedině v neustálé a kritické konfrontaci s buržoazní pedagogikou, v jednotě se zásadní a důslednou kritikou buržoazních směrů v pedagogice. Tato kritika je samozřejmě neoddelitelnou součástí každé vědecké práce; je však nesporně správné, že se na tuto problematiku soustřeďuje hlavní úkol státního plánu výzkumu, který je rovněž zařazen do programu integrovaného výzkumu v zemích RVHP.

V základním pedagogickém výzkumu jde tedy o komplexní výzkum problémů perspektivnějšího charakteru, o další rozvíjení marxistické pedagogiky, její teorie a metodologie, o rozpracovávání nových metodických přístupů a metod v souladu s rozvojem vědy v jejím celku. Bude nesporně správné ponechat v tomto výzkumu postupně jistý prostor pro takzvané vyhledávací výzkumy, v nichž se rozpracovává některý základní vědecký problém a jehož řešení přinese teprve v budoucnosti prospěch marxistické teorii a praxi.

Dokumenty XV. sjezdu KSČ vedou pracovníky v základním pedagogickém výzkumu k hodnocení navrženého státního plánu badatelského výzkumu, k posouzení, jsou-li v něm zařazeny společensky významné úkoly, jsou-li tyto úkoly zajištěny po stránce koncepční, kádrové, materiální a jsou-li na ně soustředěny potřebné pracovní kapacity a dále, je-li plán reálný a předpokládá-li vypracování potřebných monografií, zpráv o výzkumu apod. Závažnou otázkou je i návaznost základního a aplikovaného výzkumu a vytváření podmínek již v průběhu šesté pětiletky pro realizaci cyklu základní výzkum — aplikovaný výzkum — tvorba zásadních směrnic a norem — výchovná a vzdělávací praxe.

Veliký pokrok v plánování a provádění pedagogického výzkumu znamenalo vypracování resortního plánu pedagogického výzkumu, který má své těžiště v aplikovaném výzkumu. Na závěr páté pětiletky byly jednotlivé úkoly zahrnuté do tohoto plánu oponovány a zhodnoceny a byl vypracován plán na šestou pětiletku. Tím, že se aplikovaný výzkum plánovitě rozvíjí, že ministerstva školství řídí a hodnotí úkoly resortního plánu výzkumu, vytváří se kolem aplikovaného výzkumu nová atmosféra. Překonává se názor, že práce v aplikovaném výzkumu je společensky i vědecky méně významná a odpovědná. Skutečnost je však taková, že aplikovaný výzkum, který rozpracovává a ověřuje možnosti uplatnit základní vědecké poznatky v praxi, a tím zvyšovat její úroveň, naráží na četné složité problémy, které musí řešit, dále rozšiřuje a prohlubuje vě-

decké poznání, rozpracovává a ověřuje nové vědecké přístupy a metody. Tím vším přináší významné podněty základnímu výzkumu a přispívá k rozvoji marxistické pedagogické vědy.

První varianta plánu resortních výzkumných úkolů v oblasti školství na šestou pětiletku obsahovala 23 hlavních úkolů a 4 samostatné úkoly.¹⁸⁾ Tyto úkoly jsou nesporně společensky významné, přičemž zvláště důležitá je skutečnost, že zahrnují problematiku vzdělání a výchovy na všech stupních a druzích škol včetně vysokých. Prvá varianta plánu byla dále zdokonalena a provedeno důslednější soustředění na nejdůležitější úkoly.

Po projednání a schválení celkového návrhu nové vzdělávací soustavy a návrhu systému komunistické výchovy nejvyššími stranickými a státními orgány¹⁹⁾ bude řešit aplikovaný výzkum řadu složitých otázek. Závažný je problém všeobecného středoškolského a úplného středoškolského vzdělání, jeho pojetí, obsahu a cest jeho postupné realizace. S tím souvisí rozpracování cílů, obsahu, podmínek a prostředků vzdělávání a výchovy na jednotlivých stupních a druzích škol, rozpracování problémů řízení výchovných a vzdělávacích procesů, jejich kontrola a hodnocení. Druhým neméně závažným úkolem je řešení problému systému komunistické výchovy ve vyučování i mimo vyučování. Kolektivy výzkumných vědeckých pracovníků vypracují výchozí vědecké studie, vědecky zdůvodněné návrhy učebních plánů a osnov a programů výchovné práce a metodické knihy pro učitele a ředitele škol. Významná bude i jejich účast na přípravě učebnic a učebních pomůcek.

Veškerá tato práce musí vycházet z koncepce socialistické školy, v níž bude důsledněji skloubeno komunisticky výchovné vyučování s výchovnými činnostmi ve škole i mimo školu, v níž se dále postoupí v praktickém řešení vyučování základům věd, výchovy k vědeckému světovému názoru a ke komunistické morálce, výchovy ideově politické, kolektivní, polytechnického vzdělání a pracovní výchovy, odborné orientace žáků a odborné přípravy a zvláště zvýšení úrovně přípravy dělnického dorostu.

Řídící orgány resortního plánu pedagogického výzkumu musí přezkoumat, je-li tento plán dostatečně soustředěn na nejdůležitější úkoly, které vyplývají z dokumentů XV. sjezdu KSČ a z dalších stranických usnesení, je-li plnění těchto úkolů zajištěno z hlediska rozpracovaných výchozích koncepcí, v nichž by se měly uplatnit základní poznatky marxistické pedagogiky, dále z hlediska kádrového, materiálního, celkového řízení atd.

V úvahách o rozpracování dokumentů XV. sjezdu KSČ na oblast pedagogického výzkumu nelze podcenit úkoly z oblasti dějin školy a pedagogiky a k o m e n i o l o g i e. V rámci resortního (akademického) úkolu R 2 Jan Amos Komenský, jeho život a dílo a význam pro rozvoj socialistické školy a pedagogiky pokračuje vydávání kritické edice veškerých spisů J. A. Komenského, bylo dokončeno osmizvazkové vydání vybraných spisů v českém jazyce a dvoudílné vydání vybraných pedagogických spisů v ruském jazyce pro SSSR; připravují se další k o m e n i o l o g i c k é studie a vydávají se Acta Comeniana. V šesté pětiletce bude nesporně nutné provést zásadní kritické zhodnocení vydaných vybraných

¹⁸⁾ I. varianta Jednotného plánu resortních výzkumných úkolů v oblasti školství na léta 1976—1980 (oblast řízení MŠ ČSR a SSR). 1975, s. 1—4.

¹⁹⁾ Tyto návrhy jsou zpracovány na základě usnesení ÚV KSČ z července 1973.

spisů, protože edice vycházela po delší období a názory na její pojetí se postupně vyvíjely až k marxistickému pohledu na dílo Komenského. Nesporně vedle studie o marxistických základech komeniologie připravené v páté pětiletce by prospělo vydat knihu pro učitele a vychovatele o těch základních pedagogických idejích Komenského, které může realizovat a dále rozvíjet teprve socialistická škola.

Pro marxistickou teorii a praxi socialistické školy a pro výchovu učitelů v duchu ideologie marxismu-leninismu má veliký význam zpracování dějin školy v Československu, zvláště pak dějin československé socialistické školy. Aby se na tomto výzkumu podíleli skutečně všichni ideově a odborně zdatní pracovníci z oboru pedagogické historiografie z celého státu, doporučuje se přeargovat tento úkol do akademického resortního plánu výzkumu.

Uvedli jsme několik podnětů k rozpracování dokumentů XV. sjezdu KSČ na oblast pedagogické vědy. Jde samozřejmě jen o podněty, osobní mínění; vlastní práci v tomto směru vykonávají pod vedením stranických a státních orgánů kvalifikované kolektivy pověřené tímto úkolem. Při tom nepůjde jen o určitou posjezdovou kampaň, ale o trvalé úsilí plnit základní výzkumné úkoly a dále rozvíjet marxistickou pedagogiku v souladu s jednáním a usneseními sjezdu.

V oblasti pedagogiky se stane ve spojitosti s touto prací aktuálním řešením některých dalších závažných problémů. Už léta se projevuje potřeba prohloubit a usoustavnit řízení celé pedagogické fronty, a to od ústředního stranického orgánu přes ústřední orgány státní (ČSAV, ministerstva školství) až k řídicím orgánům složeným z vědeckých pracovníků samotných (koordináční rady, vědecká kolegia, vedoucí orgány ústavů atd.). To se týká i řízení mezinárodní socialistické integrace a dělby práce v pedagogickém výzkumu, bez nichž nelze zvládnout veliké úkoly postavené před marxistickou pedagogikou v jednotlivých socialistických státech.

Pedagogický výzkum musí být efektivnější nežli dosud, musí se dojit k organičtějšmu propojení základního výzkumu, aplikovaného výzkumu, tvorby základních směrnic a norem a vlastní výchovné a vzdělávací praxe.

Důležitou formou spojení pedagogické vědy s praxí jsou pedagogické publikace určené nejen učitelům a vychovatelům, ale i rodičům a širší veřejnosti. Analýza stavu v této oblasti ukazuje, že i zde bude nutno přistoupit k některým opatřením, která by dosavadní stav podstatně zlepšila.

K promýšlení všech těchto a dalších otázek a problémů nás vybízí právě XV. sjezd KSČ. Realizovat podněty a úkoly formulované sjezdem nesporně znamená dále rozvíjet na vyšší ideologické a teoretické úrovni marxistickou pedagogickou teorii a praxi a přispívat tak k dalšímu budování rozvinuté socialistické společnosti v naší zemi.

BOHUMÍR KUJAL